

วิธีการบรรเลงเครื่องสายผสมออร์แกน วงบางขุนพรหมใต้
PERFORMANCE TECHNIQUES OF BANG KHUN PHROM TAI'S THAI STRING ENSEMBLE
COMBINED WITH ORGAN

อัญญาภรณ์ แสงเทียน*
ข้าคม พรประสิทธิ์**

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องการศึกษาวิธีการบรรเลงวงเครื่องสายผสมออร์แกน วงบางขุนพรหมใต้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ ศึกษาประวัติการประสมวง ศึกษาเครื่องดนตรีออร์แกน (Organology) และวิธีการบรรเลง จากการศึกษาพบว่า วงบางขุนพรหมใต้เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 7 ก่อตั้งโดยครูชิต แฉ่งฉวี หลังจากครูชิต แฉ่งฉวีถึงแก่กรรม ครูเบญจรงค์ ธนโกเศศ (ศิลปินแห่งชาติ) รับตำแหน่งหัวหน้าวงบางขุนพรหมใต้ มีสมาชิกในวง 8 ท่าน มีผลงานการบรรเลงออกอากาศและบันทึกเสียงของครูประสิทธิ์ ถาวร วิธีการบรรเลงออร์แกนจะบรรเลงในลักษณะการเล่นแบบคู่ 8 อย่างระนาดเอก การดำเนินทำนองจะยึดการบรรเลงของซอด้วงเป็นหลักและจัดอยู่ในกลุ่มเครื่องหน้า วิธีการพิชสามารถทำได้โดยคนเดียวและสองคน ซึ่งมีระเบียบวิธีที่ผู้เก็บต้องทราบขั้นตอนการปฏิบัติ วงบางขุนพรหมใต้มีบทเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ของวง 3 เพลงคือ เพลงวายุบุตรยาตรา เถา เพลงลาวสมเด็จ เถา และเพลงพราหมณ์ดิดน้ำเต้า เถา ส่วนวงกลอนที่ปรากฏรวมทั้ง 3 เพลงจำนวน 12 ส่วน ได้แก่ ส่วนการยี่นเสียง ส่วนการใช้เสียงซัดข้าม ส่วนกึ่งเก็บกึ่งทำเสียงยาว ส่วนจาว การซ้ำส่วน ส่วนการลักจังหวะในทำนองเพลง ส่วนการลงจบก่อนหมดจังหวะ ส่วนการเคลื่อนที่ของทำนองที่สวนทางกัน ส่วนการใช้เสียงซัด ส่วนกลอนย้อนตะเข็บ ส่วนการแปรลูกเท้า และการทอนส่วน

คำสำคัญ: เครื่องสายผสม / ส่วนวงกลอน / ออร์แกน / บางขุนพรหมใต้

Abstract

This article aims to study performance techniques of Bang Khun Phrom Tai's Thai String Ensemble combined with Organ. The objectives are threefold : first it aims to study the history related to the ensemble and the performing techniques. The result of research findings indicated that Bang Khun Phrom Tai's Thai String Ensemble combined with Organ was originated during the reign of King Rama VII and it was established by Khru Chit Chaengchawee. After Khru Chit's death, Khru Benjarong Thanakoses acted as the ensemble leader with 8 members. The ensemble works included broadcasting for entertainment and recording participation with Khru Prasith Thavorn. The performing techniques of playing the organ were found in characteristics of performing octave like Ranad-Ek, strictly using the performing of Saw-Duang as main melodies. Bang Khun Phrom Tai Ensemble possessed three unique songs of Wayubutr Tao, Lao Somdej Tao and Bhram Deet Namtao Tao. An analysis of three repertoires showed distinctive twelve stylistic melodic lines including tonic emphasis (yuen siang), alternative from high notes to bass notes (chit kham), while semi-tapping and semi-lengthening the notes (kueng keb kueng tam siang yao), thin texture (chao), repeating melodies (sum), synchopation (lug jung wa), ending before the downbeat (long job korn mod jung wa), melody moving in reverse directions (tam nong suan tang gun), playing adjacent notes (siang chit), retrospectively melodies (yon ta keb), variation (prae luk tao) and shortening the melodies (torn sum nuan).

Keywords: Thai string ensemble / organ / Bang Khun Phrom Tai

* นิสิตระดับปริญญาโทบัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาดุริยางคศิลป์ สาขาวิชาดุริยางคไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, panpan_tempoo@hotmail.com

** รองศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาดุริยางคศิลป์ สาขาวิชาดุริยางคไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, pkumkom@yahoo.com

บทนำ

ในบรรดาวงเครื่องสายผสม วงเครื่องสายผสมออร์แกน นับว่าเป็นวงที่น่าสนใจมากที่สุดวงหนึ่ง เป็นวงที่มีบทบาทอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนสภาพสังคมในสมัยหนึ่งได้ดี ทำให้มองเห็นการเติบโตของวัฒนธรรมแผนใหม่ มองเห็นความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของคนไทย สถานภาพของนักดนตรีไทย และวงดนตรีไทย “การนิยมเล่นเครื่องสายผสมขยายตัวมากในรัชกาลที่ 7 เรียกว่าขึ้นสู่ยุคสูงสุด และมีการนำวงเครื่องสายผสมออกประชันฝีมือกันเป็นประจำ” (พูนพิศ อมาตยกุล, 2540 : 260) จึงทำให้เกิดวงเครื่องสายออร์แกนขึ้นมากมาย เช่น วงปิยะมิตร วชิรบรรเลง วงเสริมมิตรบรรเลง วงประสิทธิ์ศิลป์ วงบางขุนพรหมใต้ ฯลฯ

วงบางขุนพรหมใต้ เป็นวงเครื่องสายผสมออร์แกน โดยมีครูเบญจรงค์ ธนโกเศศ (ศิลปินแห่งชาติ) เป็นหัวหน้าวงดนตรี ได้แก่ ครูเบญจรงค์ ธนโกเศศ (ซอด้วง) ครูอารีย์ เอมอ่อน (ซออู้) ครูประสิทธิ์ คัมภีร์พัย (ออร์แกน) ครูอุบลศรี คัมภีร์พัย (ขิม) ครูสุรัชย์ แดงกูร (ขลุ่ยเพียงออ) ครูปราณี แฉ่งฉวี (ฉิ่ง) ครูบุญสืบ ภูเถื่อน (โหม่งระฆัง) และ ครูนิธยา แดงกูร (ซำร้อง) ซึ่งเป็นวงเครื่องสายผสมออร์แกนที่มีชื่อเสียงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 7 ถึงรัชกาลที่ 9 คณะผู้บรรเลงต่างเป็นครูดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงและมีฝีมือที่เป็นที่ยอมรับในวงการดนตรีไทย อีกทั้งยังมีผลงานการบรรเลงและการบันทึกเสียงไว้อีกด้วย

แต่ในปัจจุบันวงเครื่องสายผสมออร์แกนไม่ค่อยได้พบเห็นการบรรเลงมากนัก เครื่องดนตรีออร์แกนจึงกลายเป็นเครื่องประดับบ้าน ทำให้บทบาทของเครื่องดนตรีออร์แกนลดลง จึงเป็นเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยประสงค์จะศึกษาวิธีการบรรเลงเครื่องสายผสมออร์แกน ทั้งในเรื่องการรวมวงของเครื่องดนตรี การปรับเทียบเสียง ตลอดจนการดูแลรักษาซ่อมบำรุงเครื่องดนตรีในวงเครื่องสายผสมออร์แกน โดยเลือกวงบางขุนพรหมใต้มาเป็นวงกรณีศึกษาครั้งนี้ เพื่อทำการบันทึกในองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับวงเครื่องสายผสมออร์แกนให้เป็นหลักฐานทางวิชาการสืบไป

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาประวัติการประสมวงเครื่องสายผสมออร์แกน วงบางขุนพรหมใต้
2. ศึกษาเครื่องดนตรีออร์แกน (Organology) ของวงบางขุนพรหมใต้
3. ศึกษาวิธีการบรรเลงและสำนวนซอด้วงกับออร์แกนในวงเครื่องสายผสมออร์แกน วงบางขุนพรหมใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่อง วิธีการบรรเลงเครื่องสายผสมออร์แกน วงบางขุนพรหมใต้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและการเขียนงานวิจัย ในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ที่มีขั้นตอนและวิธีการศึกษาดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การเตรียมการและรวบรวมข้อมูล โดยศึกษาประวัติการประสมวงเครื่องสายผสมออร์แกน วงบางขุนพรหมใต้ ศึกษาด้าน Organology และศึกษาด้านสำนวนเพลง ท่วงทีลีลา หลังจากนั้นรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยโดยแบ่งประเภทข้อมูลออกเป็นข้อมูลทางด้านเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่และทำการวิเคราะห์ในประเด็นเรื่อง ศึกษาประวัติการประสมวงเครื่องสายผสมออร์แกน ศึกษาเครื่องดนตรีออร์แกน (Organology) และศึกษา สำนวนขอด้วงกับออร์แกนในวงเครื่องสายผสมออร์แกนวงบางขุนพรหมได้

ขั้นที่ 3 การนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ในรูปแบบของงานเอกสารโดยแบ่งข้อมูลออกเป็น 5 บท

ผลการวิจัย

1. ศึกษาประวัติการประสมวงเครื่องสายผสมออร์แกน วงบางขุนพรหมได้

วงเครื่องสายผสมออร์แกน วงบางขุนพรหมได้ ก่อตั้งโดยครูชิต แฉ่งฉวี อยู่ในช่วงรัชกาลที่ 7 ไม่แน่ชัด ว่าปีพุทธศักราชใด ในยุคนั้นวงเครื่องสายผสมออร์แกนได้รับความนิยมอย่างมาก จึงได้มีวงเครื่องสายผสม ออร์แกนเกิดขึ้นมาหลายวง จนเมื่อปีพุทธศักราช 2515 ครูเบญจรงค์ ธนโกเศศ (ศิลปินแห่งชาติ) ได้มารับ ตำแหน่งหัวหน้าวงบางขุนพรหมได้ โดยมีสมาชิกในวง 8 ท่าน ได้แก่ ครูเบญจรงค์ ธนโกเศศ (ขอด้วง) ครูอารีย์ เอมอ่อน (ซอฮู้) ครูประสิทธิ์ คุ่มทรัพย์ (ออร์แกน) ครูอุบลศรี คุ่มทรัพย์ (ขิม) ครูสุรัชย์ แดงกูร (ขลุ่ยเพียงออ) ครูปราณี แฉ่งฉวี (ฉิ่ง) ครูบุญสืบ ภูเถื่อน (โหม่งระฆัง) และ ครูนิทยา แดงกูร (ซำร้อง)

วงบางขุนพรหมได้ตั้งวงก่อนที่ผมจะเข้าไป สมัยนั้นตั้งโดยครูชิต แฉ่งฉวี สามี ครูเบญจรงค์ วงบางขุนพรหมได้เกิดมาไม่ต่ำกว่า 40 ปีแล้ว ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 7 เป็นวง เครื่องสายผสมออร์แกน ชื่อบางขุนพรหมได้ครูสันนิษฐานว่ามาจากที่ครูเดิมทำงานอยู่ที่แบงค์ ชาติ วงบางขุนพรหมสมัยนั้น หลังจากที่ครูชิตเสียชีวิต ครูเดิมก็เลยเป็นหัวหน้าวง หลังจากนั้นก็ยัง ใช้ชื่อวงเดิมคือวงบางขุนพรหมได้ และได้มีนักดนตรีเข้ามาเพิ่มอีก เท่ากับเปลี่ยนผู้บรรเลงมา เรื่อย ๆ เปลี่ยนประมาณ 2 ชุด ในสมัยนั้นมีวงเครื่องสายผสมออร์แกนหลายวง แต่จริง ๆ แล้ว แยกเป็นหลายคณะเท่านั้นเอง คนที่เล่นออร์แกนจริง ๆ มีไม่กี่คน (ประสิทธิ์ คุ่มทรัพย์, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2559)

ภายหลังวงบางขุนพรหมได้ได้มีการแบ่งออกเป็น 2 วง เนื่องจากเวลาไปบรรเลงตามที่แตกต่างกัน ครูเบญจรงค์จะเปลี่ยนชื่อวงเสมอ เพราะไม่อยากให้ชื่อซ้ำกัน ซึ่งใช้ชื่อว่า วงศิษย์บรรเลงและวงมิตรบรรเลง ซึ่งในสมัยก่อนทั้งวงศิษย์บรรเลงและวงมิตรบรรเลงเป็นวงเดียวกัน ต่อมา วงมิตรบรรเลงได้เปลี่ยนผู้ควบคุม และผู้บรรเลงโดยครูสิทธิศักดิ์ จรรยาวัฒน์ได้ขอวงมิตรบรรเลงไปควบคุม ดังนั้นจึงเหลือแค่วงศิษย์บรรเลงที่ยังคง ผู้บรรเลงและบทเพลงเหมือนเดิม

ในปีพุทธศักราช 2515 ที่ครูเบญจรงค์ ธนโกเศศเป็นหัวหน้าวงเครื่องสายผสมออร์แกน วงบางขุนพรหมได้นั้น ได้มีผลงานการบรรเลงคือการออกอากาศการกระจายเสียงวิทยุของกรมประชาสัมพันธ์ และส่งเทปเท่านั้น ซึ่งการบรรเลงออกอากาศการกระจายเสียงวิทยุของกรมประชาสัมพันธ์จะไปบรรเลง ประมาณเดือนละ 2 ครั้ง ระยะเวลาในการบรรเลงครั้งละครึ่งชั่วโมง จนถึงพุทธศักราช 2519 กรม ประชาสัมพันธ์ถูกไฟไหม้จากการจลาจลครั้งใหญ่ในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม รวมระยะเวลาการบรรเลงออกอากาศ การกระจายเสียงวิทยุได้ 4 ปี ต่อมาเมื่อเหตุการณ์สงบลง วงบางขุนพรหมได้ไปบรรเลงโดยการบันทึกเทปที่ กรมประชาสัมพันธ์ ถนนวิภาวดีรังสิตอีกครั้ง และได้มีการบันทึกเสียงของครูประสิทธิ์ ถาวร ในชุดสี่ประสานครู ประสิทธิ์ ถาวร ซึ่งเคยได้นำไปเปิดที่ศูนย์วิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

ภายหลังการบันทึกเสียงของครูประสิทธิ์ ถาวร สมาชิกในวงบางขุนพรหมได้ต่างก็ไม่ได้มาซ้อมรวมวงด้วยกันอีก

วงบางขุนพรหมได้มีบทเพลงที่บรรเลงมากมาย โดยเพลงที่บรรเลงจะเป็นเพลงเก่า เพลงที่เป็นเอกลักษณ์ของวงบางขุนพรหมได้มีทั้งหมด 3 เพลง คือ เพลงวายุบุตรยาตรา เถา เพลงลาวสมเด็จ เถา และ เพลงพราหมณ์ตีดน้ำเต้า เถา ซึ่งทั้ง 3 เพลงนี้ครูชิต แฉ่งฉวีได้เป็นผู้ประพันธ์ทำนองขึ้น นอกจากนั้นจะเป็นเพลงที่ใช้บรรเลงเวลาไปออกอากาศ ณ การกระจายเสียงวิทยุและใช้ซ้อมซึ่งมีเพลงที่บรรเลงร่วมร้อยละ 10 เพราะในการบรรเลงแต่ละครั้งจะไม่บรรเลงเพลงซ้ำกัน

2. ศึกษาเครื่องดนตรีออร์แกน (Organology) ของวงบางขุนพรหมได้

การประสมวงเครื่องสายผสมออร์แกนจะประกอบไปด้วยเครื่องดำเนินทำนอง ได้แก่ ซอด้วง ซออู้ ขลุ่ยเพียงออ ออร์แกน ขิม เครื่องกำกับจังหวะได้แก่ ฉิ่งและโพนร่ำมะนา และผู้ขับร้อง โดยออร์แกนเป็นเครื่องดนตรีประเภทลิ้นนิ้ว ที่ใช้จะเป็นออร์แกนแบบลิ้นบรรเลงในวงเครื่องสาย หรือในสมัยนี้ได้มีออร์แกนแบบใหม่ ซึ่งไม่ต้องใช้เท้าถีบ เรียกว่าออร์แกนไฟฟ้า

ออร์แกนแบบลิ้นจะผลิตเสียงออกมาได้จากการถีบเท้าหรือปั่นเท้าไปเรื่อย ๆ เนื่องจากการถีบจะเป็นการบีบลมให้ไปดันที่ลิ้น ส่วนกลองตรงกลางเรียกว่ากระเพาะออร์แกน เป็นที่เก็บลม ลมจะไปดันลิ้น พอกดลงไปที่ลิ้นตรงปลายปิดเสียงถึงจะออกมา ซึ่งต่างจากออร์แกนไฟฟ้าที่ไม่ต้องถีบเท้า ลักษณะจะคล้ายเปียโน ใช้นิ้วกดไปที่เสียงไหนก็จะมีเสียงออกมา

ภาพที่ 1 ส่วนที่ใช้เท้าถีบเพื่อบีบลมในการผลิตเสียง
ที่มา : อัญญาภรณ์ แสงเทียน 23 กันยายน พ.ศ.2559

ขนาดของออร์แกนจะต่างกัน ออร์แกนแบบลิ้นจะมีเสียงทั้งหมด 49 เสียง ถ้าเป็นออร์แกนไฟฟ้าจะมีขนาดความยาวมากกว่าออร์แกนแบบลิ้นจำนวน 1 ช่วงเสียง (Octave) กล่าวคือจะมีเสียงที่มากกว่าออกไปอีก 7 เสียง

ภาพที่ 2 ช่วงเสียงของออร์แกน
ที่มา : อัญญาภรณ์ แสงเทียน 23 กันยายน พ.ศ.2559

ลักษณะเสียงของออร์แกนทั้งสองแบบนี้มีความแตกต่างกันในลักษณะของเสียง ต่างกันตรงที่ถ้าเป็นออร์แกนแบบถีบจะมีลักษณะเสียงที่นุ่มและเพราะมากกว่า ที่สำคัญกว่านั้นคือสามารถกำหนดเสียงให้ดังหรือเบาได้ เพราะเสียงที่เกิดขึ้นนั้นมาจากการถีบ ซึ่งออร์แกนไฟฟ้าจะไม่สามารถกำหนดความดังเบาของเสียงได้

ออร์แกนที่ต้องถีบจะเน้นที่เท้าและทั้งสองข้างต้องกดลงไปเท่ากัน การเล่นไม่ใช่ถีบไปพร้อมกับเพลง แต่ต้องถีบไปเรื่อย ๆ เหมือนกับการปั่น ถ้าไม่ถีบกดไปก็จะไม่มีเสียง เพราะการถีบเหมือนการบีบลม พอบีบลมมันจะไปดันลิ้น พอกดลิ้นปลายปิดเสียงถึงจะออก ออร์แกนแบบถีบจะดีกว่าตรงที่สามารถกำหนดความเบาดังของเสียงได้ เหยียบแรงเหยียบเร็วจะทำให้เกิดเสียงดัง แต่ถ้าอยากได้เสียงที่นุ่มก็ต้องใช้เท้าถีบแบบเนิบ ๆ ถ้าเป็นออร์แกนแบบใหม่จะทำได้ (ประสิทธิ์ คุ้มทรัพย์, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2559)

ในการเทียบเสียง เดิมทีช่วงเสียงของเครื่องดนตรีออร์แกนและวงเครื่องสายจะไม่เท่ากัน กล่าวคือออร์แกนเมื่อมาที่แรก เสียง ซอล และเสียง เร จะเท่ากับเสียง ลา และเสียง มี (เทียบกับเสียงของขลุ่ยเพียงออ) เท่ากับว่าช่วงเสียงของออร์แกนจะสูงกว่าเสียงเพียงออ 1 เสียง ดังนั้น ก่อนที่จะมาประสมวงกับเครื่องสายจึงต้องทำการปรับเสียงของเครื่องดนตรีออร์แกนก่อน วิธีการลดเสียง ทำได้โดยดึงสองลิ้นแรกจากฝั่งเสียงต่ำออก ก็คือดึงลิ้นเสียงที่ 1 และเสียงที่ 2 ออก แล้วนำลิ้นเสียงที่ 3 และเสียงที่ 4 มาใส่แทนที่ ทำการร่นลิ้นไปเรื่อย ๆ จนครบทุกลิ้น เสียงจะต่ำลงมาหนึ่งเสียงเป็นเสียงเครื่องสายปกติ ในครั้งแรกจะต้องปรับเสียงออร์แกนให้ลงมาหาเสียงเครื่องสาย พอปรับได้แล้วหลังจากนั้นเครื่องสายจะต้องปรับเข้ามาหาออร์แกน

การปรับเสียงเพื่อให้เล่นในวงเครื่องสายผสมออร์แกนจะมีปัญหาที่เครื่องดนตรีอยู่ 2 เครื่อง คือจะแซ่และซิม โดยปกติการเล่นเครื่องสายผสมออร์แกนมักจะตัดเครื่องดนตรีจะแซ่ออก และเพิ่มซิมเข้ามา เนื่องจากจะแซ่จะไม่สามารถทำครึ่งเสียงได้ ดังนั้นการเล่นวงเครื่องสายผสมออร์แกนมักจะเสียงบรรเลงร่วมกับจะแซ่ แต่

ในกรณีถ้ามีจะเข้า ผู้บรรเลงออร์แกนจะต้องเปลี่ยนไปเล่นเสียง ทีแฟลต (คีย์สีดำ) เป็นเสียงที่ต่ำลงมาครึ่งเสียง เพื่อให้เข้ากัน ส่วนเครื่องดนตรีขิม การบรรเลงขิมในวงเครื่องสายผสมออร์แกน ต้องมีการยกหย่องที่เสียงที่กลาง หรือฟาสูง เพื่อทำให้เป็นครึ่งเสียง การยกหย่องคือเพิ่มหย่องเข้าไปทางด้านขวา จะกลายเป็นเสียงสากล และไม่เพี้ยน การยกหย่องนี้จะสามารถใช้ได้ทั้งสองเสียง ทั้งเสียง ฟา และเสียง ที หากไม่ยกหย่องจะสามารถใช้ได้เพียงเสียงใดเสียงหนึ่งเพียงเสียงเดียว หรือถ้าหากไม่ยกหย่อง ผู้ที่บรรเลงขิมจะต้องรู้ถึงวิธีการตีว่าควรจะใช้เสียงที่เสียงไหน โดยเฉพาะเพลงที่เป็นสำเนียงมอญ การตีเสียงฟา ควรจะเลี่ยงการตีที่เสียงฟากลางไปตีที่เสียงฟาต่ำแทน

รูปแบบในการจัดวงของวงเครื่องสายผสมออร์แกน การนั่งบรรเลงในวงเครื่องสายผสมออร์แกนจะไม่นั่งห่างกันมาก จะนั่งใกล้ ๆ กันเพื่อเกาะเสียงกัน จะเป็นระยะเสียงที่จะได้ยินดีที่สุด หากมีออร์แกนเครื่องเดียว ผู้ที่บรรเลงออร์แกนจะนั่งอยู่ทางด้านหลัง ทั้งนี้ต้องดูบริบทโดยรอบว่าสามารถนั่งได้หรือไม่ บางทีอาจมีพื้นที่จำกัด ก็สามารถปรับเปลี่ยนเป็นนั่งด้านหน้าได้เช่นเดียวกัน

วิธีการบรรเลงออร์แกนในวงเครื่องสาย ต่างจากการบรรเลงออร์แกนแบบสากล กล่าวคือ การบรรเลงออร์แกนโดยปกติจะเป็นการบรรเลงในลักษณะการกดคอร์ด เหมือนเปียโนและคีย์บอร์ด แต่ถ้าบรรเลงออร์แกนกับดนตรีไทยจะเป็นการบรรเลงในลักษณะการเล่นแบบคู่ 8 อย่างระนาดเอก เล่นเหมือนกันทั้งสองมือ การดำเนินทำนองของออร์แกนจะยึดการบรรเลงของซอด้วงเป็นหลัก จะไม่มีการเล่นประสานกัน ซึ่งการบรรเลงออร์แกนในวงเครื่องสายจะยากกว่าการบรรเลงแบบปกติ เพราะมือทั้งสองต้องกดไปพร้อมกัน รูปแบบการเล่นออร์แกนจะเป็นผู้นำอย่างซอด้วงและจะเข้า เรียกว่าออร์แกนเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องนำหน้า

ออร์แกนเป็นเครื่องดนตรีสากลที่มีระบบเสียงต่างจากดนตรีไทย หากจะนำมาบรรเลงร่วมกันกับวงเครื่องสายแล้ว จึงต้องมีการปรับเสียงของเครื่องดนตรีออร์แกนเสียก่อน เดิมทีออร์แกนนั้นจะมีเสียงที่สูงกว่าเสียงของเครื่องสายไทยอยู่ 1 เสียง ถ้าเสียงของเครื่องสายไทยเป็นเสียง ซอล-เร ออร์แกนจะเป็นเสียง ลา-มี ดังนั้นจึงจำเป็นต้องลดเสียงของออร์แกนลงมาให้เท่ากับเสียงของเครื่องสาย ในการปรับเสียงจะปรับตำแหน่งเสียงเพียงแค่ครั้งแรกครั้งเดียวเท่านั้น มีวิธีการกล่าวคือ นำลิ้นออร์แกนสองตัวแรก (ทางเสียงต่ำ) ออกคือเสียงที่ 1 และเสียงที่ 2 จากนั้นให้นำเอาลิ้นถัดไปนำมาใส่แทนที่ ร่นลิ้นออร์แกนขึ้นไปเรื่อย ๆ จนครบทุกลิ้น เสียงของออร์แกนก็จะต่ำลงมาอีก 1 เสียงเท่ากับเสียงของเครื่องสาย ในการร่นลิ้นลงมาแทนที่จะทำให้สองเสียงสุดท้าย (ทางเสียงสูง) ไม่มีลิ้น หากไม่มีลิ้นก็จะมีเสียง ถ้าต้องการให้สองเสียงสุดท้ายมีเสียงสามารถหาลิ้นอื่นมาใส่เพื่อให้มีเสียงได้

การลดเสียงก็ให้ดึงเสียงที่ 1, 2 ออก แล้วเอาลิ้นที่ 3, 4 มาใส่แทนที่ร่นไปเรื่อย ๆ จนหมด แล้วเสียงก็จะเป็นปกติ เสียงจะต่ำลงมาหนึ่งเสียง ออร์แกนจะยุ่งยากตอนปรับเสียง ถ้าแบบเก่าจะดึงออกได้ แต่ถ้าแบบใหม่ ที่เป็นไฟฟ้าไม่แน่ใจว่าดึงออกมาได้ไหม (ประสิทธิ์ คุ้มทรัพย์, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2559)

ออร์แกนเป็นเครื่องดนตรีที่จะไม่เกิดเสียงเพี้ยนบ่อยนัก หากจะเกิดเสียงเพี้ยนโดยส่วนใหญ่จะใช้เวลานาน สาเหตุที่ทำให้เสียงของออร์แกนเกิดเสียงเพี้ยนอาจจะมีส่วนประกอบจำพวกฝุ่นละอองที่เข้าไปเกาะตามลิ้นของออร์แกน ซึ่งหากเสียงของออร์แกนเกิดเพี้ยน ในการปรับเสียงของเครื่องดนตรีออร์แกนสามารถปรับเสียงได้โดยการนำลิ้นออร์แกนออกมา ซึ่งลิ้นของออร์แกนเป็นส่วนที่กำหนดตำแหน่งของเสียงนั้น ๆ

ภาพที่ 3 ครูประสิทธิ์ คุ่มทรัพย์แสดงวิธีการชักลิ้นออร์แกน
ที่มา : อัญญาภรณ์ แสงเทียน 23 กันยายน พ.ศ.2559

ในส่วนของการเทียบเสียงออร์แกน วิธีการปรับเสียงของออร์แกนทำได้โดยให้นำกระดาษทรายมาฝนที่ลิ้น หากเสียงที่เพี้ยนมีเสียงสูงเกินไป และต้องการให้เสียงต่ำลง ให้ทำการฝนในส่วนตรงกลางของลิ้นออร์แกน แต่ถ้าหากต้องการให้เสียงสูงขึ้น ให้นำกระดาษทรายฝนตรงส่วนหัวของลิ้นออร์แกน หากไม่แน่ใจว่าฝนแล้วจะได้เสียงอย่างที่ต้องการหรือไม่ ผู้ปรับสามารถทำได้โดยวิธีการเป่าที่ลิ้นของออร์แกนเพื่อฟังเสียง เมื่อได้เสียงที่ต้องการแล้วให้นำลิ้นออร์แกนใส่กลับลงไปตามร่องเช่นเดิม

วิธีการพับเก็บออร์แกน สามารถทำได้เองโดยมี 2 วิธีด้วยกัน คือการพับเก็บออร์แกนแบบคนเดียวและแบบ 2 คน ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการพับเก็บออร์แกนคนเดียวหรือ 2 คนก็จะมีวิธีการที่คล้ายกันคือ ให้ดึงสายที่อยู่ด้านล่างสองสายสลับกันไปมา ดึงไปเรื่อย ๆ จนกว่ากระเปาะจะเข้าไปข้างในให้สุด แล้วฝาก็จะปิดได้พอดี

ภาพที่ 4 ครูประสิทธิ์ คุ่มทรัพย์แสดงวิธีการดึงสายเพื่อเก็บออร์แกน
ที่มา : อัญญาภรณ์ แสงเทียน 9 มิถุนายน พ.ศ.2560

หลังจากนั้นให้เอาขาตั้งด้านล่างออกทั้งสองข้าง และพับขาของออร์แกนให้ประกบกันตามรอยพับ แล้วประกบตัวเครื่องเข้าด้วยกันแล้ว ให้ทำการล็อคที่ด้านข้างทั้ง 2 ฝั่งให้เรียบร้อย เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ ตัวเครื่องหลุดออกมา

ภาพที่ 5 ครูประสิทธิ์ คຸ່ມทรัพย์กับออร์แกนที่ทำการพับเก็บเสร็จเรียบร้อย
ที่มา : อัญญาภัสร์ แสงเทียน 9 มิถุนายน พ.ศ.2560

หากปิดได้แล้วก็เอาตั้งลงแล้วจะพับได้ พับตามรอยแล้วจะมีตัวล็อคก็ทำการ ล็อคให้เรียบร้อย รูปร่างจะคล้ายหีบ ที่นี้ก็หิ้วได้ ตอนเอาออกมาไม่ยากเท่าตอนเก็บ ตอนพับเก็บจะยากกว่า ถ้าไม่อธิบายคนที่ไม่เคยทำก็จะทำไม่ถูกและจะพับเก็บ ออร์แกนไม่ได้ (ประสิทธิ์ คຸ່ມทรัพย์, สัมภาษณ์ 9 มิถุนายน 2560)

ในการพับเก็บออร์แกนน้อยคนมากที่จะทราบวิธีการทำ บางคนสามารถเล่นออร์แกนได้แต่ไม่ทราบ วิธีการพับเก็บ ดังนั้นการพับเก็บออร์แกนจึงมีความสำคัญมากหากต้องทำการเคลื่อนย้าย ควรคำนึงถึงความปลอดภัยเป็นสำคัญ ต้องอาศัยความรอบคอบและระมัดระวังไม่เช่นนั้นอาจจะทำให้ส่วนประกอบของออร์แกน เกิดความเสียหายและชำรุด

วิธีการดูแลบำรุงรักษาเครื่องดนตรีออร์แกน สามารถดูแลรักษาได้โดยหลังจากที่เล่นออร์แกนเสร็จให้ หาผ้ามาเช็ดทำความสะอาดรอบ ๆ ตัวเครื่อง ใช้ผ้านุ่มชุบน้ำบิดพอหมาด ๆ เช็ดที่คีย์บอร์ด ตรวจสอบว่าไม่มี ฝุ่นเกาะตามลิ้นของออร์แกน เนื่องจากฝุ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เสียงออร์แกนเกิดเพี้ยน สามารถนำ แปรงสีฟันขนอ่อนขัดบริเวณที่มีฝุ่นเพื่อให้ฝุ่นหลุดออกมาได้

3. วิธีการบรรเลงและสำนวนซอด้วงกับออร์แกนในวงเครื่องสายผสมออร์แกน วงบางขุนพรหมใต้

จากที่กล่าวข้างต้นถึงเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ของวงบางขุนพรหมใต้ ได้แก่ เพลงวายุบุตรยาตรา เถา เพลงลาวสมเด็จ เถา และเพลงพราหมณ์ดัดน้ำเต้า เถา ซึ่งทั้ง 3 เพลงนี้ครูชิต แฉ่งฉวีเป็นผู้ประพันธ์ทำนอง เทียบเปลี่ยนและเนื้อร้อง ซึ่งจากการวิเคราะห์ผู้วิจัยพบว่าทั้ง 3 เพลงนี้เป็นเพลงท่อนเดียว มีเทียบเปลี่ยนทุกอัตราจังหวะ

จังหวะหน้าทับในการบรรเลง เพลงวายุบุตรยาตรา เถา และเพลงพราหมณ์ดัดน้ำเต้า เถา ใช้หน้าทับปรบไ่กำกับจังหวะเหมือนกัน ส่วนเพลงลาวสมเด็จ เถา นั้นใช้หน้าทับสองไม้กำกับจังหวะ

ระดับบันไดเสียงที่พบในเพลงวายุบุตรยาตราเถา จะมีระดับบันไดเสียงเพียงเสียงเดียวคือ บันไดเสียงทางเพียงอบนจึงสามารถสรุปได้ว่าเพลงวายุบุตรยาตรา เถา มีทำนองอยู่ในระดับเสียงทางเพียงอบนเป็นบันไดเสียงประธาน เพลงลาวสมเด็จ เถา จะมีระดับบันไดเสียงเพียงเสียงเดียว คือ บันไดเสียงทางขวาก็สามารถสรุปได้ว่าเพลงลาวสมเด็จ เถา มีทำนองอยู่ในระดับเสียงทางขวาเป็นบันไดเสียงประธาน และเพลงพราหมณ์ดัดน้ำเต้า เถา จะมีบันไดเสียงทั้งหมด 2 บันไดเสียง คือ บันไดเสียงทางกลาง และบันไดเสียงทางขวา โดยผู้วิจัยพบว่าบันไดเสียงทางกลางนั้นมากกว่าบันไดเสียงทางขวา จึงสามารถสรุปได้ว่าเพลงพราหมณ์ดัดน้ำเต้า เถา มีทำนองอยู่ในระดับเสียงทางกลางเป็นบันไดเสียงประธานและบันไดเสียงทางขวาเป็นบันไดเสียงรอง

ลูกตกที่พบในเพลงวายุบุตรยาตรา เถา มาเทียบกับจังหวะหน้าทับ ซึ่งใช้หน้าทับปรบไ่หน้านั้นพบว่าเพลงวายุบุตรยาตรา เถานั้น จะพบลูกตกทั้งหมด 3 เสียง ได้แก่ เสียงโด เสียงมี และเสียงลา โดยลูกตกท้ายท่อนทุกท่อนจะเป็นเสียงโดซึ่งเป็นเสียงที่ 1 ของบันไดเสียงทางเพียงอบน ทำให้เพลงลงจบอย่างสมบูรณ์ เพลงลาวสมเด็จ เถา เมื่อเทียบกับจังหวะหน้าทับสองไม้แล้ว พบลูกตกทั้งหมด 5 เสียง ได้แก่ เสียงโด เสียงเร เสียงฟา เสียงซอล และเสียงลา และลูกตกหลักท้ายท่อนทุกท่อน ได้แก่เสียงเร ซึ่งเป็นเสียงที่ 6 ของบันไดเสียงทางขวา ไม่จบด้วยเสียงที่ 1 ทำให้การจบไม่สมบูรณ์ แต่ทั้งนี้ลูกตกเสียงเรนำมาใช้เป็นส่วนใหญ่ในการดำเนินทำนองด้วย อาจกล่าวได้ว่าเป็นเพลงที่ใช้เสียงเรเป็นเสียงหลัก (Pillar Tone) และเพลงพราหมณ์ดัดน้ำเต้า เถา เมื่อเทียบกับจังหวะหน้าทับปรบไ่แล้วพบลูกตกทั้งหมด 3 เสียง ได้แก่ เสียงโด เสียงเร และเสียงซอล โดยลูกตกเสียงโดและเสียงเรเป็นเสียงทางกลางเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นเสียงที่ 2 และเสียงเร ซึ่งเป็นเสียงที่ 3 ของบันไดเสียงทางกลาง และเสียงซอลเป็นเสียงทางขวาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นเสียงที่ 2 ของบันไดเสียงทางขวา

การศึกษาสำนวนกลอนในเพลงวายุบุตรยาตรา เถา เพลงลาวสมเด็จ เถา และเพลงพราหมณ์ดัดน้ำเต้า เถา ผู้วิจัยได้ศึกษาทำนองเครื่องดนตรีซอด้วงและออร์แกน ในวงบางขุนพรหมใต้นั้นจะบรรเลงโดยยึดทำนองของซอด้วงเป็นหลัก ซึ่งผู้วิจัยได้พบสำนวนกลอนทั้งหมด 12 สำนวน ได้แก่ สำนวนการใช้เสียงซิด สำนวนการใช้เสียงซิดข้าม สำนวนกลอนย้อนตะเข็บ สำนวนการยิ้นเสียง สำนวนกลอนลูกเท่า สำนวนกึ่งเก็บกึ่งทำเสียงยาว สำนวนการลักจังหวะในทำนองปกติ สำนวนการหมดก่อนจังหวะ สำนวนจาว สำนวนการเคลื่อนที่ของทำนองที่สวนทางกัน การซ้ำสำนวน และการทอนสำนวน ซึ่งปรากฏความถี่ในการใช้สำนวนกลอนดังนี้ เพลงวายุบุตรยาตรา เถา พบสำนวนกลอน 10 สำนวน เพลงลาวสมเด็จ เถา พบสำนวนกลอน 7 สำนวน และเพลงพราหมณ์ดัดน้ำเต้า เถา พบสำนวนกลอน 10 สำนวน ดังตัวอย่างสำนวนซอด้วงและออร์แกนต่อไปนี้

1. สำนวนการใช้เสียงซิด หมายถึง “ลักษณะการใช้สำนวนกลอนที่เสียงใกล้เคียงกัน ทำให้มีเสียงซิดและการบรรเลงจะไม่โดดเสียงไปมา” (บรรพต โปทา, 2556 : 165)

ตัวอย่างเพลงพราหมณ์ตีตม้ำเต้า อัตราจังหวะสามชั้น เที้ยวแรก ประโยคที่ 5

ทำนองซอด้าง

ด ร ฟ ช้	ล้ ช้ ฟ ร	ช้ ฟ ร ด	ฟ ร ด ท	ด ท ล ช	ด ช ล ท	ล ช ด ช	ล ท ด ร
----------	-----------	----------	---------	---------	---------	---------	---------

ทำนองออร์แกน

ด ร ฟ ช	ล ช ฟ ร	ช ฟ ร ด	ฟ ร ด ท	ด ท ล ช	ด ช ล ท	ล ช ด ช	ล ท ด ร
ด ร ฟ ช	ล ช ฟ ร	ช ฟ ร ด	ฟ ร ด ท	ด ท ล ช	ด ช ล ท	ล ช ด ช	ล ท ด ร

สำนวนกลอนที่ใช้เป็นลักษณะการใช้เสียงชิต เนื่องจากเป็นการส่งต่อมาจากวรรคหน้าที่ใช้สำนวนกลอนการเก็บเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นการถามตอบในประโยค ลักษณะการบรรเลงจะเป็นการเคลื่อนที่ไปมาแล้วจบวรรคด้วยการเรียงเสียงในวิถีขึ้นเพื่อเป็นการส่งต่อไปให้วรรคต่อไป

2. สำนวนการใช้เสียงชิตข้าม หมายถึง “ลักษณะการใช้สำนวนกลอนที่เสียงใกล้เคียงสลับกับเสียงห่างกัน ทำให้การบรรเลงมีการสลับเสียงไปมา” (บรรพต โปทา, 2556 : 165)

ตัวอย่างเพลงวายุบุตรยาตรา อัตราจังหวะสามชั้น เที้ยวแรก ประโยคที่ 4

ทำนองซอด้าง

ม ด ร ม	ช้ ม ร ด	ช ล ด ร	ม ร ด ล	ด ช ล ด	ร ด ล ช	ร ม ช้ ล	ด ล ช ม
---------	----------	---------	---------	---------	---------	----------	---------

ทำนองออร์แกน

ม้ ร้ ด ้ ร ้ ม	ช้ ม ้ ร ้ ด	ช ล ด ้ ร	ม ้ ร ้ ด ้ ล	ด ้ ช ล ้ ด	ร ้ ด ้ ล ช	ล ม ช ล	ด ้ ล ช ม
ม ร ด ร ม	ช ม ร ด	ช ล ด ร	ม ร ด ล	ด ช ล ด	ร ด ล ช	ล ม ช ล	ด ล ช ม

สำนวนกลอนที่ใช้เป็นลักษณะเสียงชิตข้าม การเคลื่อนที่ของทำนองนั้นจะสังเกตจากเสียงลูกตกของห้องที่ 2 4 6 และห้องที่ 8 ซึ่งเป็นการเคลื่อนที่ในวิถีลง ในการดำเนินทำนองจะมีลักษณะใช้เสียงชิตข้ามในวิถีขึ้นและย้อนลงตามบันไดเสียงของประโยค

3. สำนวนกลอนย้อนตะเข็บ หมายถึง “เป็นกลอนของระนาดเอกซึ่งมีลักษณะการดำเนินทำนองม้วนไปข้างหน้าในวรรคหน้าของประโยคเพลงและดำเนินกลอนย้อนที่วรรคหลังม้วนกลับลงทุกห้องจนครบวรรค” (พิชญ์ บุญศรีอนันต์, 2551 : 8)

ตัวอย่างเพลงพราหมณ์ตีตม้ำเต้า อัตราจังหวะสามชั้น เที้ยวแรก ประโยคที่ 3

ทำนองซอด้าง

ด ร ม ฟ	ม ฟ ช้ ล	ด ร ด ล	ด ล ช ฟ	ล้ ช้ ฟ ล	ช้ ฟ ม ช	ฟ ม ร ฟ	ม ร ด ร
---------	----------	---------	---------	-----------	----------	---------	---------

ทำนองออร์แกน

ด ร ม ฟ	ม ฟ ช ล	ด ้ ร ้ ด ้ ล	ด ้ ล ช ฟ	ล ช ฟ ล	ช ฟ ม ช	ฟ ม ร ฟ	ม ร ด ร
ด ร ม ฟ	ม ฟ ช ล	ด ร ด ล	ด ล ช ฟ	ล ช ฟ ล	ช ฟ ม ช	ฟ ม ร ฟ	ม ร ด ร

สำนวนกลอนที่ใช้เป็นลักษณะกลอนย้อนตะเข็บ เนื่องจากเป็นประโยคที่รับต่อมาจากวรรคก่อนหน้าที่ใช้สำนวนเสียงข้ามชิต การเคลื่อนที่ของทำนองอยู่ในวิถีลง ดำเนินทำนองโดยใช้การเก็บแบบเรียงเสียงลงชิตติดกัน 3 เสียง จากนั้นจะวนย้อนข้ามขึ้นไปในลักษณะคู่ 3 แล้วเรียงเสียงลงมาอีกครั้ง แล้วจึงค่อย ๆ ไล่เสียงลง

ทีละเสียง ซึ่งลักษณะการใช้สำนวนกลอนย้อนตะเข็บจึงทำให้เกิดความซับซ้อนมากกว่าการไล่เสียงลงอย่างปกติ สังเกตได้จากเสียงที่มีการสลับแล้วย้อนทำให้ฟังดูแปลกหู แต่หากมีความน่าสนใจและชวนฟังเป็นอย่างดี

4. สำนวนการยืมเสียง หมายถึง ลักษณะการดำเนินทำนองที่ลงจบประโยคด้วยเสียงเดิม

ตัวอย่างเพลงวายุบุตรยาตรา อัตรารั้วหะสามชั้น เที้ยวเปลี่ยน ประโยคที่ 3

ทำนองซอด้าง

- ด - ล	(- - - -)	- ช - ล	(- - - -)	- - - -	ด ล ช ม	ร ม ช ล	ด ช - ล
---------	-----------	---------	-----------	---------	---------	---------	---------

ทำนองออร์แกน

- ด - ล	(- - - -)	- ช - ล	(- - - -)	- - - -	ด ล ช ม	ร ม ช ล	ด ช - ล
- ด - ล	(- - - -)	- ช - ล	(- - - -)	- - - -	ด ล ช ม	ร ม ช ล	ด ช - ล

สำนวนกลอนที่ใช้เป็นลักษณะยืมเสียง การดำเนินทำนองในวรรคแรกเป็นลูกล่อ ซึ่งจะตกด้วยเสียงลา ทั้งสองทำนอง ส่วนในวรรคหลังจะเป็นลักษณะการเก็บที่ดำเนินทำนองโดยลงจบวรรคด้วยเสียงลาเช่นเดียวกัน ซึ่งการใช้สำนวนการยืมเสียงทำให้การดำเนินทำนองนั้นดูมีความสัมพันธ์กันทั้งสองวรรค

5. สำนวนการแปรลูกเท่า หมายถึง ลักษณะการดำเนินทำนองแบบเท่าเสียงตามอัตรารั้วหะ หากแต่จะมีการปรุงแต่งทำนองให้ต่างจากการเท่าปกติ

ตัวอย่างเพลงวายุบุตรยาตรา อัตรารั้วหะสองชั้น เที้ยวแรก ประโยคที่ 1

ทำนองซอด้าง

- - - ด	- - - ล	- - ช ล	ด ร ด ด	ด ร ด ล	- ช - ม	ม ร ด ร ม	- ช - ล
---------	---------	---------	---------	---------	---------	-----------	---------

ทำนองออร์แกน

- - - ด	- - - ล	- - ช ล	ด ร ด ด	ด ร ด ล	- ช - ม	ม ร ด ร ม	- ช - ล
- - - ด	- - - ล	- - ช ล	ด ร ด ด	ด ร ด ล	- ช - ม	ม ร ด ร ม	- ช - ล

สำนวนกลอนที่ใช้เป็นลักษณะการแปรลูกเท่า การดำเนินทำนองในสองห้องแรกเป็นลักษณะสำนวนจาว แล้วมาใช้ในการเก็บในห้องที่ 3 และห้องที่ 4 ในการใช้สำนวนการแปรลูกเท่าเป็นการปกปิดลูกเท่าที่แท้จริง โดยปรุงแต่งทำนองขึ้นมาแต่ยังคงไว้ซึ่งลูกตกและบันไดเสียงที่เป็นรูปแบบของลูกเท่าปกติ ซึ่งในการใช้สำนวนการแปรลูกเท่าทำให้ทำนองเพลงมีความแตกต่างที่น่าสนใจและยังสร้างความโดดเด่นให้กับทำนองเพลงอีกด้วย

6. สำนวนกึ่งเก็บกึ่งทำเสียงยาว หมายถึง “ลักษณะการใช้สำนวนกลอนแบบจาว ๆ สลับกับการใช้สำนวนกลอนแบบเก็บเพื่อดำเนินทำนอง” (บรรพต โปทา, 2556 : 165)

ตัวอย่างเพลงวายุบุตรยาตรา อัตราจังหวะสามชั้น เที้ยวแรก ประโยคที่ 1

ทำนองซอด้าง

----	--- ด	- ด ด ด	- ด - ด	ซ ม ด ล	ซ ม - ร	ม ร ซ ม	- ร - ด
------	-------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

ทำนองออร์แกน

----	--- ดิ	- ดิ ดิ ดิ	- ดิ - ดิ	ซ ม ดิ ล	ซ ม - ร	ม ร ซ ม	- ร - ด
----	--- ด	- ด ด ด	- ด - ด	ซ ม ด ล	ซ ม - ร	ม ร ซ ม	- ร - ด

สำนวนกลอนที่ใช้เป็นลักษณะกึ่งเก็บกึ่งทำเสียงยาว เนื่องจากเป็นประโยคที่รับต่อมาจากวรรคก่อนหน้าที่มีการดำเนินทำนองเป็นลูกเท่า การดำเนินทำนองจึงมีลักษณะใช้สำนวนกลอนแบบเก็บและเชื่อมต่อเป็นแบบสำนวนทำเสียงยาวสลับกันเพื่อให้ทำนองมีความกระชับก่อนที่จะส่งต่อไปยังวรรคถัดไป

7. สำนวนการลักจังหวะในทำนองเพลง หมายถึง ลักษณะการดำเนินทำนองที่จับด้วยจังหวะยก ซึ่งไม่ได้มีการเลื่อมหรือมีลูกล่อลูกขัดในประโยค

ตัวอย่างเพลงวายุบุตรยาตรา อัตราจังหวะสามชั้น เที้ยวแรก ประโยคที่ 2

ทำนองซอด้าง

--- ด	ร ม - ม	----	--- ร	--- ด	- ร - -	ด ล - ด	- ซ - ล
-------	---------	------	-------	-------	---------	---------	---------

ทำนองออร์แกน

- - มริดิ	ริ ม - มิ	----	--- ริ	--- ดิ	- ริ - -	ดิ ล - ดิ	ล ซ - ล
- - มรด	ร ม - ม	----	--- ร	--- ด	- ร - -	ด ล - ด	ล ซ - ล

สำนวนกลอนที่ใช้เป็นลักษณะลักจังหวะในทำนองเพลง การเคลื่อนที่ของวรรคหลังอยู่ในวิถีสอง ในห้องที่ 6 ได้ใช้สำนวนการลักจังหวะที่เสียงเร ในการใช้สำนวนนี้เป็นการสร้างความโดดเด่นของทำนองในประโยคได้อย่างชัดเจน ทำให้จังหวะมีความสนุกสนานและสามารถส่งต่ออารมณ์ไปยังทำนองถัดไปได้เป็นอย่างดี

8. สำนวนการลงจบก่อนหมดจังหวะ หมายถึง ลักษณะการดำเนินทำนองที่จบประโยคก่อนการหมดจังหวะ ทำให้มีจังหวะว่างอีกหนึ่งห้องโน้ตเพลงไทย

ตัวอย่างเพลงวายุบุตรยาตรา อัตราจังหวะสามชั้น เที้ยวแรก ประโยคที่ 3

ทำนองซอด้าง

--- ม	--- ซิ	--- ด	--- ร	----	ซ ล ด ร	ม ร ด ล	----
-------	--------	-------	-------	------	---------	---------	------

ทำนองออร์แกน

--- มิ	--- ซิ	--- ดิ	--- ริ	----	ซ ล ดิ ริ	มิ ริ ดิ ล	----
--- ม	--- ซ	--- ด	--- ร	----	ซ ล ด ร	ม ร ด ล	----

สำนวนกลอนที่ใช้เป็นลักษณะการลงจบก่อนหมดจังหวะ เนื่องจากเป็นลักษณะการเปลี่ยนสำนวนกลอนเชื่อมต่อมาจากวรรคก่อนหน้าซึ่งเป็นการใช้สำนวนจาว การเคลื่อนที่ของทำนองเป็นลักษณะเคลื่อนที่ขึ้นและย้อนกลับลงมา ในการดำเนินทำนองจะเว้นจังหวะในห้องที่ 5 ก่อนจะใช้สำนวนการลงจบก่อนจังหวะโดย

บรรเลงเก็บในท้องที่ 6 และหมดทำนองในท้องที่ 7 การใช้สำนวนนี้สื่ออารมณ์ได้อย่างเรียบง่ายและให้ความรู้สึกผ่อนคลายในทำนองของเพลง

9. สำนวนจาว หมายถึง ลักษณะการดำเนินทำนองแบบจาว ๆ ตามลูกตกของเพลง ซึ่งเป็นการบังคับจึงทำให้สำนวนกลอนเป็นการทำเสียงยาว

ตัวอย่างเพลงลาวสมเด็จ อัตราจังหวะสามชั้น เที้ยวแรก ประโยคที่ 3

ทำนองซอด้าง

--- ล	--- ด	--- ฟ	--- ช	-- ช ช	ล ช ฟ ร	ด ร ฟ ร	ฟ ด - ร
-------	-------	-------	-------	--------	---------	---------	---------

ทำนองออร์แกน

--- ล	--- ด	--- ฟ	--- ช	-- ช ช	ล ช ฟ ร	ด ร ฟ ร	ฟ ด - ร
--- ล	--- ด	--- ฟ	--- ช	-- ช ช	ล ช ฟ ร	ด ร ฟ ร	ฟ ด - ร

สำนวนกลอนที่ใช้เป็นลักษณะจาว ในประโยคนี้เป็นการขึ้นต้นของเพลงในลักษณะสำนวนกลอนแบบจาว เนื่องจากเป็นการตั้งจังหวะเพื่อส่งไปยังวรรคต่อไป ในการใช้สำนวนนี้เป็นการสร้างอารมณ์ของเพลงให้มีความเรียบร้อยและน่าฟังอีกด้วย

10. สำนวนการเคลื่อนที่ของทำนองที่สวนทางกัน หมายถึง ลักษณะการเคลื่อนที่ของเครื่องดนตรีที่สวนทางโดยขึ้นสูงหรือลงต่ำพร้อมกัน ในการดำเนินทำนองจะลงจบด้วยลูกตกของเพลง

ตัวอย่างเพลงวายุบุตรยาตรา อัตราจังหวะสามชั้น เที้ยวเปลี่ยน ประโยคที่ 7

ทำนองซอด้าง

- ม - -	- ช - -	- ล - -	- ด - -	- ช - -	- ด - -	- - ช ล	ท ด ร ม
---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

ทำนองออร์แกน

- ม - -	- ช - -	- ล - -	- ด - -	- ช - -	- ด - -	- - ร ด	ท ล ช ม
- ม - -	- ช - -	- ล - -	- ด - -	- ช - -	- ด - -	- - ร ด	ท ล ช ม

สำนวนกลอนที่ใช้เป็นลักษณะการเคลื่อนที่ของทำนองที่สวนทางกัน ในการบรรเลงออร์แกนในวงเครื่องสายผสมจะยึดทำนองจากซอด้างเป็นหลัก ซึ่งในวรรคหลังของประโยคนี้ได้มีการสวนทางของทำนองระหว่างซอด้างและออร์แกน หากแต่ยังคงไว้ซึ่งลูกตกและบันไดเสียงที่ถูกต้องตามขนบ การใช้สำนวนการเคลื่อนที่ของทำนองที่สวนทางกันจึงสร้างความโดดเด่นให้เกิดในทำนองเพลงโดยเคลื่อนที่สวนทางกันแต่ลงจบด้วยความลงตัวอย่างสมบูรณ์ ซึ่งแฝงไปด้วยความน่าสนใจ มีความไพเราะและน่าฟังเป็นอย่างยิ่ง

11. การซ้ำสำนวน หมายถึง ลักษณะการดำเนินทำนองที่มีรูปแบบหรือกระสวนเหมือนกัน

ตัวอย่างเพลงวายุบุตรยาตรา อัตราจังหวะสามชั้น เที้ยวแรก ประโยคที่ 6

ทำนองซอด้าง

----	ด ด ด ด	-- ร ร	ม ร ด ล	----	ช ช ช ช	-- ล ล	ด ล ช ม
------	---------	--------	---------	------	---------	--------	---------

ทำนองออร์แกน

----	ด ด ด ด	-- ร ร	ม ร ด ล	----	ช ช ช ช	-- ล ล	ด ล ช ม
----	ด ด ด ด	-- ร ร	ม ร ด ล	----	ช ช ช ช	-- ล ล	ด ล ช ม

สำนวนกลอนที่ใช้เป็นลักษณะการซ้ำสำนวน การเคลื่อนที่ของทำนองอยู่ในวิถีลง การดำเนินทำนองจะเป็นการเลื้อยทั้งประโยคโดยทำนองเป็นกระสวนเดียวกัน ในการบรรเลงเป็นการลดเสียงลงมาในลักษณะคู่ 4 การใช้สำนวนนี้แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายในการเปลี่ยนช่วงเสียงที่มีรูปแบบในการดำเนินทำนองเหมือนกันหากแต่ยังคงไว้ซึ่งความถูกต้องของบันไดเสียง

12. การทอนสำนวน หมายถึง ลักษณะการดำเนินทำนองแบบการตัดทอนทำนองของเพลงลงมาตามอัตราจังหวะ ทำให้ประโยคของเพลงมีการลดหลั่นกันลงมา

ตัวอย่างเพลงวายุบุตรยาตรา อัตราจังหวะสองชั้น
เที่ยวเปลี่ยน ประโยคที่ 3 และประโยคที่ 4 วรรคแรก

ทำนองซอด้วง

- ช - -	ล ช - -	- ด - -	ร ด - -	- ร - -	ม ร - -	- ม - -	ซ ม - ช
ล ช - ด	ร ด - ร	ม ร - ม	ซ ม - -	- ซ - ร	ม ซ - ม	- - รดล	- ช - ด

ทำนองออร์แกน

- ช - -	ล ช - -	- ด - -	ร ด - -	- ร - -	ม ร - -	- ม - -	ซ ม - ช
- ช - -	ล ช - -	- ด - -	ร ด - -	- ร - -	ม ร - -	- ม - -	ซ ม - ช
ล ช - ด	ร ด - ร	ม ร - ม	ซ ม - -	- ช - ร	ม ช - ม	- - รดล	- ช - ด
ล ช - ด	ร ด - ร	ม ร - ม	ซ ม - -	- ช - ร	ม ช - ม	- - รดล	- ช - ด

สำนวนกลอนที่ใช้เป็นลักษณะการทอนสำนวน สืบเนื่องจากประโยคที่ 3 ซึ่งมีลักษณะการเคลื่อนที่ในวิถีขึ้นและมีการใช้เสียงเช่นเดียวกับประโยคที่ 4 วรรคหน้า ซึ่งในประโยคที่ 3 จะมีวิธีการดำเนินทำนองต่อเนื่องกันทั้งประโยค แต่ในประโยคที่ 4 จะดำเนินทำนองที่สั้นกว่าประโยคที่ 3 ครั้งหนึ่ง ในการใช้การทอนสำนวนจึงสร้างความโดดเด่นให้กับทำนอง ซึ่งเป็นการใช้จังหวะที่เรียบร้อยเรื่อย ๆ แล้วเชื่อมด้วยการกระชับจังหวะให้เกิดความสนุกสนาน เรียกได้ว่าเป็นการเรียงร้อยการเชื่อมประโยคให้มีความสัมพันธ์กันได้อย่างลงตัวเป็นอย่างดี ทำให้ทำนองในประโยคดังกล่าวมีความกลมกลืนและน่าสนใจเป็นอย่างมาก

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ในการบรรเลงซอด้วงและออร์แกนจะมีแนวทางในการบรรเลงเหมือนกัน ดังที่กล่าวข้างต้นว่าออร์แกนจะยึดวิธีบรรเลงจากซอด้วงเป็นหลัก ซึ่งจะมีส่วนต่างกันเพียงสำนวนเดียวคือสำนวนการเคลื่อนที่สวนทางกัน เนื่องจากขอบเขตของเสียงที่เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละเครื่องดนตรีแตกต่างกัน จึงปรับเปลี่ยนการเคลื่อนที่ของทำนองให้สวนทางกันโดยยังคงไว้ซึ่งความถูกต้องของลูกตกและบันไดเสียง

สรุปและอภิปรายผลการดำเนินการวิเคราะห์

จากการดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า วงเครื่องสายผสมออร์แกน วงบางขุนพรหมได้ ก่อตั้งโดยครูชิต แฉ่งฉวี อยู่ในช่วงรัชกาลที่ 7 ต่อมาครูเบ็ญจรงค์ ธนโกเศศ (ศิลปินแห่งชาติ) ได้มารับตำแหน่งหัวหน้าวงบางขุนพรหมได้ มีสมาชิกในวง 8 ท่าน มีผลงานการออกอากาศการกระจายเสียงวิทยุของกรมประชาสัมพันธ์ และบันทึกเทปของครูประสิทธิ์ ถาวรในชุดสืบสานครูประสิทธิ์ ถาวร

ลักษณะของออร์แกนที่ใช้ในวงเครื่องสายจะเป็นแบบใช้เท้าถีบ การปรับเสียงเพื่อให้เล่นในวงเครื่องสายผสมออร์แกนจะพบปัญหาที่เครื่องดนตรีอยู่ 2 ชนิด คือ จะเข้ และขิม ส่วนประเภทเพลงที่ไม่นิยมนำมาบรรเลงในวงเครื่องสายผสมออร์แกนคือ เพลงประเภทที่มีสำเนียงมอญ รูปแบบการบรรเลงออร์แกนจัดอยู่ในกลุ่มเครื่องนำหน้า วิธีการบรรเลงออร์แกนในวงเครื่องสายจะเป็นการบรรเลงในลักษณะการเล่นแบบคู่ 8 อย่างระนาดเอก การดำเนินทำนองของออร์แกนจะยึดการบรรเลงของ ซอด้วงเป็นหลัก โดยจะไม่มีการเล่นประสานเสียงกัน เรียกว่าออร์แกนเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องนำหน้า ดังนั้นผู้ที่เล่นออร์แกนในวงเครื่องสายจึงต้องเป็นผู้ที่ฝึกซ้อมจนเชี่ยวชาญ ชำนาญและเข้าใจเพลงไทยได้เป็นอย่างดี ในการพับเก็บออร์แกนสามารถทำได้ 2 วิธีคือการพับเก็บออร์แกนคนเดียวและการพับเก็บออร์แกน 2 คน โดยมีระเบียบวิธีการปฏิบัติ ซึ่งผู้ทำการพับเก็บต้องทราบวิธีการและคุ้นเคยกับการพับเก็บมาแล้ว ไม่เช่นนั้นอาจจะทำให้ออร์แกนเกิดความเสียหายได้ วิธีการดูแลบำรุงรักษาเครื่องดนตรีออร์แกน สามารถดูแลรักษาได้โดยหลังจากที่เล่นออร์แกนเสร็จ ตรวจสอบว่าไม่มีฝุ่นเกาะตามลิ้นของออร์แกน เนื่องจากฝุ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เสียงออร์แกนเกิดเพี้ยน สามารถนำแปรงสีฟันขนอ่อนขัดบริเวณที่มีฝุ่นเพื่อให้ฝุ่นหลุดออกมาได้

วงบางขุนพรหมได้นั้นจะมีเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ของวงด้วยกันทั้งหมด 3 เพลงคือ เพลงวายุบุตรยาตรา เถา เพลงลาวสมเด็จ เถา และเพลงพราหมณ์ดัดน้ำเต้า เถา ซึ่งทั้ง 3 เพลงนี้ครูชิต แฉ่งฉวี ได้เป็นผู้ประพันธ์ทำนองและได้ทำทางเปลี่ยนขึ้นใหม่ โดยพบว่าทั้ง 3 นั้นเป็นเพลงท่อนเดียว มีเที่ยวกลับในทุกอัตราจังหวะ เนื่องจากในวงเครื่องสายผสมออร์แกนวงบางขุนพรหมได้นั้น ออร์แกนจะบรรเลงโดยยึดทำนองของซอด้วงเป็นหลัก ในการศึกษาพบว่ามีลักษณะเฉพาะด้านสำนวนกลอนการบรรเลงซอด้วงและออร์แกนมีด้วยกันทั้งหมด 12 สำนวน ซึ่งในการใช้สำนวนกลอนต่าง ๆ นี้เพื่อเป็นการทำให้ทำนองมีความโดดเด่นและสร้างเอกลักษณ์ที่ชัดเจน อีกทั้งยังเพิ่มความไพเราะในการรับฟังอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาประวัติการประสมวง ศึกษาเครื่องดนตรีออร์แกน (Organology) และวิธีการบรรเลงวงเครื่องสายผสมออร์แกนของวงบางขุนพรหมได้ ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญที่สามารถนำมาศึกษาเป็นวิจัยสืบเนื่องได้คือ เรื่องการศึกษาวิธีการติดออร์แกนในวงเครื่องสายผสม ซึ่งผู้ที่สามารถติดออร์แกนในวงเครื่องสายได้ในปัจจุบันมีน้อย เนื่องจากมีวิธีการบรรเลงที่เป็นลักษณะเฉพาะ นักดนตรีต้องทราบสำนวนเพลง ทราบวิธีการบรรเลง ทราบข้อจำกัดต่าง ๆ จึงจะสามารถติดออร์แกนในวงนี้ได้อย่างสมบูรณ์ และหากมีผู้สนใจศึกษาอาจารย์ประสิทธิ์ คุ้มทรัพย์ ซึ่งท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนี้และมีความประสงค์จะทำการถ่ายทอดให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการ จึงเป็นเรื่องที่สามารถทำการวิจัยสืบเนื่องได้เป็นอย่างดี

รายการอ้างอิง

- บรรพต โปทา. 2556. *วิธีการบรรเลงจะเข้ในวงเครื่องสายปี่ชวา ทางรองศาสตราจารย์ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน*.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศิลป์, สาขาวิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสิทธิ์ คุ้มทรัพย์, 2559. “สัมภาษณ์.” 19 กันยายน.
- ประสิทธิ์ คุ้มทรัพย์, 2559. “สัมภาษณ์.” 23 กันยายน.
- ประสิทธิ์ คุ้มทรัพย์, 2560. “สัมภาษณ์.” 9 มิถุนายน.

พิษณุ บุญศรีอนันต์. 2551. การศึกษากลอนระนาดเอกและเทคนิคการบรรเลงระนาดเอกเพลงตระในพิธีไหว้
ครูดนตรีไทย บรรเลงโดยครูรัฐพงศ์ โสวัตร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต,
สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
พูนพิศ อมาตยกุล. 2540. ลำนำแห่งสยาม. กรุงเทพฯ : นิตยสาร Hi-fi stereo.